

ZİYAETTİN FAHRİ FİNDİKOĞLU'nun üç eseri: "Ziya Gökalp", İstanbul, Sıralar Matbaası, 1955, 160 sahife—"Defterdar Fabrikası hakkında bir tatbiki Sinaî Sosyoloji denemesi", İstanbul, M. Sıralar—Akgün Matbaaları, 1955, 52 sahife—"İktisat Fakültesi İhtimalyat Enstitüsü hakkında rapor", İstanbul, Basri Matbaası, 1955, 43 sahife.

Profesör Ziyaettin Fahri Fındıkoğlunun geçen yıl üç kitabı çıktı. Yukarıda adları bildirilen bu üç kitaptan biri "Ziya Gökalp üzerine. Fındıkoğlu bu kitabında, otuz yıldanberi Ziya Gökalp hakkında gazetelerde, dergilerde yazdıklarını; derslerinde, konferanslarında söylediklerini bir araya getirmiş bulunuyor.

Sırası gelmişken hemen hatırlatalım ki, Fındıkoğlu, fikir tarihimizde devrim yapan bu en büyük düşünürümüz üzerine, ilk kitaplarını bundan tam yirmi yıl önce yayımlamıştı.

1935 yılında birbiri arkasına, Fransızca olarak Fransada basılan bu üç kitab o zaman, bütün medenî milletleri ilgilendiriyor; Fransızca, Almanca, İngilizce, birçok yazılar çıkıyor. Gelgelelim bize: Çıt yok.. Kritikten, analizden vazgeçtik, biri çıkıp da bir tek satırla haber vermek zahmetine bile katlanmıyor. Bir yabancı bizi ne iyi anlamış. Bakın ne diyor: "Bizler, birinin sivrildiğini gördük mü, hepimiz ona omuz veririz; siz ayaklarınızdan çekmeğe kalkarsınız" (Allah islah etsin).

Fındıkoğlunun "Türkiye Muallimler Birliği" Yayınları arasında "Ziya Gökalp" üzerine çıkan bu son eseri bir giriş ve üç bölümden ibarettir. Birinci bölümde "Yaz-

1) **A. Ziyaettin Fahri:** "Ziya Gökalp, sa vie et sa Sociologie", Thèse principale pour le Doctorat és Lettres, Imprimerie Berger-Levrout, Paris, 1935.

A. Ziyaettin Fahri: "Essais sur la transformation du Code Familial en Turquie", Thèse complémentaire pour le Doctorat d'Etat, Imprimerie Berger-Levrout, Paris, 1935

Fındıkoğlu Ziyaettin Fahri: "Les Sociologues Turcs: I. Ziya Gökalp, Editions Berger-Levrout, Paris 1935 (Ziya Gökalp'ın hayatından söz açan bu kitap, ilk kitabın birinci bölümünün bir tekrarıdır).

Fındıkoğlu bu üç eserden ilkinin büyük Türk düşünürü Tarhanoğlu Farabî'ye, ikincisini 1916 yılında ölen babası Kadı Fındıkoğlu Halil Fahriye, Üçüncüsü de İstanbul Üniversitesinde Ahlak Profesörü bulunan ve genç yaşında ölen Mehmet İzzet'e armağan edilmiştir. Fındıkoğlunun büyük Türk düşünürlerine hocalarına ve babasına gösterdiği bu değerliliği burada saygıyla anmak isterim.

dıklarım" adı altında topladığı yazılar şunlardır: Ziya Gökalp'in ölümü (1924), Ziya Gökalp ve muhalif cereyanlar (1934), Ziya Gökalp ve müstesrikler (1934), Çığır açıcı olarak Ziya Gökalp (1936) Ziya Gökalpte sistem ve iman 1939), Ziya Gökalp ve iktisadî cephesi (1941), Ziya Gökalp ve İngiliz mantığı (1942), Ziya Gökalp ve aile isimleri (1942), Ziya Gökalpi müdafaa (1934), Ziya Gökalp ve Türkçülük (1943), Ziya Gökalp ve Fıkıh (1944), Ziya Gökalp ve hukuk Sosyolojisi (1944), Aktüalite olarak Ziya Gökalp (1945), Ziya Gökalp ve Türkçülük, Ziya Gökalp ve Taşkışla (1946), Ziya Gökalp ve meseleler (1947), Ziya Gökalp ve psikanaliz (1947), Ziya Gökalp ve meseleler (1948), Ziya Gökalp ve lisan (1948), Ziya Gökalp ve yedi eser (1949), Ziya Gökalp ve Ali Nüzhet (1954).

İkinci bölümde "Söylediklerim" başlığı altında topladığı yazılar da şunlardır: Ziya Gökalp ve İlim Türkiye (Berlin Türk kulübünde 24.X.1934 de verilmiş bir konferanstır); Ziya Gökalp Sosyolojisi ve çeşitli cereyanlar (24.X.1939 da İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsünde yapılmış bir konuşma); Ziya Gökalp hayatı ve bize bıraktığı meseleler (18.XI.1941 de Robert Kolejdeki konuşma); Ziya Gökalp ve Türkçülük aleyhtarlığı (12.XI.1943 de Yüksek Muallim mektebindeki konuşma); Ziya Gökalp ve Sınır şehirlerimiz (25.X.1948 de Kırklareli Halkevindeki konferans); Ziya Gökalp (24.X.1949 da İstanbul Radyosunda okunmuştur).

Üçüncü bölümde: Diyarbakırda Yayımlanan "Dicle Kaynağı" gazetesiyile; Ankarada çıkan "Medeniyet" gazetesinin hazırladıkları anketlere Fındıkoğlu'nun verdiği cevaplar vardır.

Kitabın sonuna da Ziya Gökalp'in, 1918 de İçtimaiyat profesörü ve İttihat ve Terakki Umumî Merkezi azasıyken çekilmiş bir resmi; Sultan Mahmut türbesindeki mezarını; bugün müze haline getirilen evinin iç görünüşünü, doğduğu odayı, Diyarbakır anıtlarından Dağ kapısını, Safa Camiini gösteren resimler eklenmiştir. e

Prof. Fındıkoğlunun kitabındaki bu makaleler daha doğrusu bu parça parça, küçük küçük sentezler tarih sırasına göre değil de aralarındaki bağlantılar aranarak sistematik bir şekilde tertiplenseydi bu kadarcık bir çaba bile, eseri hemen parça parça unsurların toplamı olmaktan kurtarır, bütünlüğe, sentetik birliğe kavuşturmuş olurdu. Ama ne onda, bunu hazırlayacak şevk, ne de bizde bunu isteyecek yüz kalmış.

*

Fındıkoğlunun geçen yıl basılıp da elimize geçen kitaplarından biri de "Defterdar Fabrikası hakkında bir tatbiki Sinaî Sosyoloji Denemesi" adını taşıyor. Eseri "Türkiye Harsî ve İçtimai Araştırmalar Derneği" yayımlamıştır.

Cumhuriyet devriminden sonra memleketimizde başlayan çeşitli yenilik ve değişikliklerden biri de şüphe yok ki, iş hayatında görülen makineleşme ve endüstrileşme

hareketidir. Gerçekten otuz yıldan beri hele son yıllarda gittikçe artan bir hızla Anadolu'nun bir çok bölgelerinde öküzün yerini traktör, kağın'nın yerini kamyon almakta eski köylerin, kasabaların civarında yepyeni modern endüstri şehirleri belirmekte; bütün bunlar iş hayatının geleneklerinde, göreneklerinde, tekniklerinde örflerinde âde-ilerinde, organizasyonlarında, ahlakında, hukukunda, zihniyetlerinde, zevklerinde kısası iş hayatının ve genel hayatın gerektirdiği her türlü insan münasebetlerinde derin sarsıntılar ve değişiklikler doğurmaktan geri kalmayacaktır. İşte iş hayatında beliren bu ve buna benzer yüzlerce olay arasındaki münasebetleri araştırmak Sosyoloğa daha doğrusu iş Sosyolojisiyle uğraşan Sosyoloğa düşmektedir.

Profesör Fındıkoğlu "Defterdar Fabrikası" incelemesiyle İş Sosyolojisinin Endüstri daliyle ilgili bir konusunu ele almış bulunuyor. Yazar 52 sahife tutan bu eserinin girişinde: Eyübdaki Defterdar fabrikasını inceleme konusu olarak seçerken gözönünde tuttuğu esasları şöyle sıralamaktadır:

- 1 — İstanbulun nisbeten eski ve nisbeten ananevileşmiş sanayi tecrübesini müşahede etmek.
- 2 — İstanbulun en çok Türk olan bir köşesini göstermek.
- 3 — İşçi sınıfı şuuru, Millî bütünlük içinde en kuvvetli şekilde beliren bir sanayi şubesini mülhaza etmek.
- 4 — Sanayileşmenin tesirlerine en ziyade maruz kalan bir çevre üzerinde durmak.

Gene "Giriş" ten öğreniyoruz ki: Bu fabrika 1835 yılında "Feshane" adıyla - askerin fes giymesi kararlaştırıldığı sıralarda- Kadırgada kurulmuş. Sultan Mecit zamanında Kadırgadan Eyuba taşınmış 1925 yılına kadar da hep Millî Müdafaaaya bağlı olarak kalmış. 1925 den 1932 ye kadar "Sanayi ve Maadin Bankası" idaresine verilmiş, 1932 den sonra bir yıl kadar da "Devlet Sanayi Ofisi" idare etmiş, Sonunda "Sümer Bank" a devir edilmiş. Bugünkü gelişmiş halini de bu devrede kazanmış.

Yazar Tarih ve İstatistik malzemenin yokluğu yüzünden bu monografinin hazırlanmasında sadece müşahede ve anket metodlarından faydalanabildiğini söyledikten sonra kitabın hazırlanmasına temel ödevini gören Anket sorularının bir listesini vermiştir. (Sahife 12).

Prof. Fındıkoğlu Bu anket vasıtasıyla topladığı bilgiyi de altı kısımda özetlemiştir. Kitabın birinci kısmında işçilerin menşei meselesi, ikincide ücret, üçüncüde mesken, dördüncüde sendika gibi meslek teşekkülleriyle olan münasebetler, beşincide iş kazaları ve sebepleri, altıncıda fabrikanın talim ve terbiye rolü ele alınmakta. Kitabın sonunda da şu sosyolojik sonuçlara varılmakta: I) Fabrikada 1914 savaşında, işçi sayısı bir kaç yüz iken bugün 2000 i bulmuştur. II) Bugün Fabrika aşağı yukarı 8000

insanı geçindiren bir işyeri halini almıştır. III) Fabrika özellikle şu son otuz yıl içinde Devletçi ve hususi mensucat işyerlerine yarım, ya da tam kalifiye işçi yetiştirmiş. Böylece bir terbiye kurumu ödevini görmüştür. IV) 1914 savaşı başladığı sırada bir tek kadın yokken bugün 400 e yakın kadın işçisi vardır. Bu da Defterdarın kadının sosyal hayata iş hayatına girme hususunda oynadığı rolün önemini gösterir. Yalnız Anket sorularından elde edilen sonuçların hepsi kitapta yer almamış görünüyor. Hiç değilse bunların neden ihmal edildiklerini bildirmek faydalı olurdu.

*

Fındıkoğlunun, geçen yıl yayınladığı kitaplardan biri de İktisat Fakültesi "İçtimaiyat Enstitüsü" nün kuruluşunun XX inci yılı (1934-1954) münasebetiyle hazırladığı rapordan ibarettir. Bu raporda Enstitünün tarihçesi, İktisat ve Hukuk Fakültesindeki, Üniversite dışı (1944 de Sümerbank personel Şefleri, 1946 da da İş müfettişleri için açılan kurslar) öğretim çalışmaları, Enstitünün yayımları, bilim araştırmaları, ele alınmıştır. Kitabın sonuna da Enstitünün Tüzüğü ve tarihçesini ilgilendiren raporlar, belgeler eklenmiştir.

N. S. KÖSEMİHAL

ALİ NÜZHET GÖKSEL'in iki kitabı: "Ziya Gökalpın Neşredilmemiş yedi eseri ve Aile Mektupları", İstanbul, Işıl Matbaası, 1956, 79 sahife — "Ziya Gökalp hakkında makale ve on fıkra", İstanbul, Yenilik Basımevi, 1955, 16 sahife.

Otuz yıldanberi Gökalp'ın hayatı ve basılmamış eserleri üzerinde duran ve bizlere "Ziya Gökalp, hayatı, ve Malta Mektupları", "Ziya Gökalp ve çınar altı", "Ziya Gökalpın hayatı ve eserleri", "Ziya Gökalp Antolojisi" gibi eserler kazandıran Ali Nüzhet Göksel son yayımlarıyla bu güzel seriye iki eser daha katmış oluyor.

Ali Nüzhet Göksel: "Ziya Gökalpın neşredilmemiş yedi eseri ve aile mektupları" adlı kitabının başında, pek haklı olarak, Gökalpın ölümünün 32 inci yılında neden hâlâ yeni harflere çevrilmiş bir külliyyatının basılmadığını yana yakıla anlatmaktadır. Türk Tarih Kurumu bu işi tâ 1942 yılında üzerine aldığı halde bugüne dek ancak "şiirler ve masallar" bölümünü yayımlayabilmiştir (1952). Halbuki Ali Nüzhet Göksel daha o zaman -istek üzerine- Gökalp'ın külliyyatını, yeni harflere çevrilmiş ve tape edilmiş olarak "Türk Tarih Kurumu" na teslim etmiştir. Kurumun insafa gelerek bu işi bir ayak önce tamamlamasını dileyelim.

Bu kitapta, Gökalp'ın başlayıp da tamamlayamadığı yedi eseriyle Maltadan eşine ve kızlarına gönderdiği mektuplar vardır.